

**Karolina Gruca, Krystyna
Kapik-Gruca, Piotr Koteja,
Agnieszka Koteja, Mirosław
Juszkiewicz**

**Charakterystyka nieformalnej
struktury klasy szkolnej jako
przyczynek do kształtowania
bezpieczeństwa uczniów**

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 19, 95-105

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

CHARAKTERYSTYKA NIEFORMALNEJ
STRUKTURY KLASY SZKOLNEJ JAKO
PRZYCZYNEK DO KSZTAŁTOWANIA
BEZPIECZEŃSTWA UCZNIÓW

A DESCRIPTION OF AN INFORMAL
STRUCTURE OF A CLASS AS AN IMPETUS
FOR DEVELOPING STUDENTS' SAFETY

KAROLINA GRUCA, KRYSZYNA KAPIK-GRUCA, PIOTR KOTEJA,
AGNIESZKA KOTEJA, MIROSŁAW JUSZKIEWICZ
Akademia Wychowanie Fizycznego w Krakowie

ABSTRACT

The main aim of this paper was to become familiar with an informal structure of a third grade class of Junior Secondary School no. 19 in Cracow and its determinants and influence on safety in a particular school group.

The research included 21 students of III b class (10 girls and 11 boys), aged 15. The following research techniques have been used: the sociometric method, the test of physical fitness, an analysis of school documents, an interview. In the light of obtained results it can be concluded that physical fitness in the third grade of Junior Secondary School exerts significant influence on a student's popularity and using sociometric tests is essential for the form teacher to become familiar with social situation in the classroom. It is recommended to introduce educational measures with respect to students who have been rejected. This aims to improve their image in the

investigated third grade class of Junior Secondary School, especially of the student who was ranked last in the sociometric test.

KEYWORDS

safety, physical fitness, education, students

ABSTRAKT

Głównym celem pracy była próba poznania nieformalnej struktury trzeciej klasy Gimnazjum nr 19 w Krakowie - oraz ich uwarunkowań i wpływu na bezpieczeństwo panujące w danej grupie szkolnej.

Badaniami objęto 21 uczniów z klasy III b (w tym 10 dziewcząt i 11 chłopców), w wieku 15 lat. Zastosowano następujące techniki badawcze: socjometryczne, test sprawności fizycznej, analizę dokumentów szkolnych, wywiad. W świetle uzyskanych wyników można stwierdzić, że sprawność fizyczna w III klasie gimnazjum ma istotny wpływ na popularność ucznia, stosowanie testów socjometrycznych jest niezbędne dla nauczyciela – wychowawcy klasowego do poznania sytuacji społecznej w klasie.

Zaleca się wprowadzenie działań wychowawczych wobec uczniów odrzuconych, mających na celu spowodowanie poprawy wizerunku osób niepopularnych w badanej klasie III gimnazjum, szczególnie wobec ucznia zajmującego ostatnią pozycję socjometryczną.

SŁOWA KLUCZOWE

Bezpieczeństwo, sprawność fizyczna, wychowanie, uczniowie

WSTĘP

Szkoła jest miejscem, gdzie dokonują się znaczące procesy osobowościowe, są realizowane najbardziej istotne potrzeby człowieka – toczy się tam najbardziej autentyczne życie. Rozwój psychiczny ucznia jest ciągiem zmian zachodzących w jego psychice, uwarunkowanych m.in.: sytuacją szkolno – klasową.

Klasa szkolna to populacja, w której istnieje duży wpływ na cechy osobowościowe ucznia. Wpływ na niego również wywiera środowisko społeczne, z którym ma styczność na co dzień, tak więc poznanie panujących

stosunków społecznych w klasie szkolnej jest niezbędne w pracy wychowawcy klasowego.

Znajomość pozycji społecznej uczniów przez nauczyciela-wychowawcę umożliwia podejmowanie działań mających na celu zmianę zachowań oraz wyrównania postaw emocjonalnych między jednostkami. Jednostki niepopularne, odrzucone przez rówieśników, napotykają na duże trudności w przystosowaniu się do życia klasy. Brak pozytywnych relacji i złe samopoczucie w grupie, może spowodować zachwianie ich równowagi emocjonalnej oraz zniechęcenie do szkoły¹.

Poznanie stosunków społecznych panujących w grupie rówieśniczej jest konieczne dla pełnej realizacji zadań wychowawczych. Zadaniem współczesnej szkoły jest konieczność poznania dokładnej analizy stosunków społecznych panujących w klasie szkolnej.

Od struktury członków klasy szkolnej oraz od stosunków społecznych i więzi emocjonalnych w niej panujących zależy rozwój osobowości uczniów. Biorąc pod uwagę czas jaki uczniowie spędzają w klasie, należy uświadomić sobie istotę funkcjonowania klasy szkolnej, jako ogromnej siły oddziaływania wychowawczego.

Panująca w grupie struktura o charakterze formalnym stosuje się do przepisów, regulaminów i zwyczajów panujących w danej szkole. Drugą strukturą, która może pojawić się w grupie jest strukturą o charakterze nieformalnym – powstaje ona żywiołowo – niezależnie od norm i formalnych przepisów życia szkoły².

W nieformalnej strukturze klasy występuje tzw. „przywódca” – uczeń który zazwyczaj ma bardzo mocną osobowość i duży wpływ na grupę, lubiący narzucać swoje zdanie i opinię, co powoduje swojego rodzaju uzależnienie od „przywódcy” – chcąc być akceptowanym musisz przynależeć do jego grupy. Grupa taka wpływa na opinię popularności ucznia w danej klasie szkolnej. To ona decyduje, kto ma być „lubiany” lub „nielubiany” w danej klasie. Prowadzi to do napięcia emocjonalnego, dlatego też wychowanie i kształcenie stanowi główny czynnik w hierarchii dydaktyczno – wychowawczej. Ważną rolę odgrywa w niej wychowawca klasy, którego zadaniem jest zapewnienie uczniom atmosfery „spokoju wewnętrznego”, co ma zapewnić im poczucie bezpieczeństwa, wpływając na rozwój

1 Zaborowski Z., *Pozycja społeczna ucznia w klasie*, Kwartalnik Naucz. Opolskie, nr 1-4, 1990.

2 Łobocki M., *Wychowanie w klasie szkolnej*, Warszawa 1974.

zainteresowań, pozytywny kontakt w grupie rówieśniczej oraz dobre wyniki nauczania.

Nauczyciel, który chce skutecznie organizować wychowanie i prawidłowo kierować stosunkami interpersonalnymi w klasie, musi ją dokładnie poznać. Oprócz znajomości cech psychicznych uczniów, warunków ich życia, sytuacji rodzinnej i środowiskowej, musi posiadać wiedzę o właściwościach zespołu klasowego, którym kieruje.

Jak wiadomo każdy uczeń, powinien mieć zapewnione warunki do nauki i rozwoju. Powinien w szkole czuć się bezpiecznie i potrzebnie oraz mieć pewność, że zawsze może liczyć na pomoc ze strony swoich koleżanek, kolegów, a przede wszystkim nauczycieli. Ważne jest, żeby szkoła była miejscem, do którego uczniowie będą chętnie chcieli chodzić i przebywać.

Głównym celem pracy była próba poznania nieformalnej struktury trzeciej klasy Gimnazjum nr 19 w Krakowie - oraz ich uwarunkowań i wpływu na bezpieczeństwo panujące w danej grupie szkolnej.

Cele pracy wyrażono w pytaniach badawczych, na które zamierzano odpowiedzieć w wyniku zebranego materiału empirycznego:

- jakimi cechami charakteru odznaczał się wzorzec osobowy w badanej klasie?
- czy uzyskiwanie dobrych wyników w sporcie wystarcza, aby zdobyć uznanie wśród rówieśników?

Studia nad literaturą przedmiotu oraz przemyślenia pozwoliły na wysunięcie następujących hipotez:

- istnieje zależność między sprawnością fizyczną, a popularnością ucznia w badanej klasie,
- uczniowie sprawniejsi motorycznie są wyżej oceniani przez rówieśników w klasie.

MATERIAŁ

Badania realizowano w Gimnazjum nr 19 w Krakowie i objęto nimi 21 uczniów z klasy III b (w tym 10 dziewcząt i 11 chłopców), w wieku 15 lat. Uczniowie badanej klasy wykazują duże zainteresowanie sportem na lekcjach wychowania fizycznego, lecz poza nią, tylko jedna dziewczynka czynnie zajmuje się sportem trenując piłkę siatkową.

METODA

W badaniach zastosowano następujące techniki:

1. Techniki socjometryczne, obejmujące dwa kryteria:
 - więzi osobowe – „Partner w ławce”,
 - więzi rzeczowe – „Samorząd w klasie”,
2. Test sprawności fizycznej Z. Chromińskiego.
3. Analizę dokumentów szkolnych, w tym:
 - dzienników lekcyjnych,
 - dzienników własnych nauczycieli wychowania fizycznego.
4. Wywiad z:
 - wychowawcą klasy,
 - nauczycielem wychowania fizycznego.

WYNIKI

Miarą popularności ucznia w klasie uczyniono łączną liczbę uzyskanych wyborów w dwóch kategoriach: „Partner w ławce” oraz „Samorząd w klasie”. Za ucznia popularnego uważa się osobę, która otrzymała pozytywne wybory przynajmniej od połowy klasy, przy czym negowany był nie więcej niż przez 33% uczniów. Uczeń niepopularny – to taki, który został negatywnie oceniony, albo był pomijany w wyborach pozytywnych jak i negatywnych lub też posiadał trzykrotnie mniej wyborów pozytywnych nad negatywnymi, natomiast nieakceptowani – odwrotnie – większą ilością wyborów negatywnych nad pozytywnymi lub pomijaniem w wyborach. Dla udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze i weryfikację przyjętych hipotez zastosowano rachunek korelacyjny Spearmana.

TAB. I. WARTOŚĆ WSPÓŁCZYNNIKA KORELACJI MIĘDZY SPRAWNOŚCIĄ A POPULARNOŚCIĄ W KLASIE III B GIMNAZJUM NR 19 W KRAKOWIE.

Lp.	Uczeń	Ranga sprawności (R1)	Ranga popularności (R2)	R1-R2	$D^2 = (R1-R2)^2$	Współczynnik korelacji (rsp)
1.	BJ	16	13,5	2,5	6,25	0,589
2.	BK	17	6	11	121	
3.	BoK	10	17	-7	49	
4.	DE	4	15	-11	121	
5.	FP	12	9	3	9	
6.	GS	21	10	11	121	
7.	GJ	18	18	0	0	
8.	GM	15	20	-5	25	
9.	MP	14	7	7	49	
10.	MiP	2	2	0	0	
11.	MW	3	11,5	-8,5	72,25	
12.	NM	5	4	1	1	
13.	SE	7	3	4	16	
14.	SD	9	8	1	1	
15.	SS	19	19	0	0	
16.	SŁ	20	21	-1	1	
17.	WJ	11	11,5	-0,5	0,25	
18.	WP	1	1	0	0	
19.	WD	8	13,5	-5,5	30,25	
20.	AA	13	16	-3	9	
21.	KM	6	5	1	1	

Jak widać z Tab. I. współczynnik korelacji między sprawnością fizyczną, a popularnością w badanej klasie wyniósł 0,589. Dopasowując ten wynik do wartości współczynnika korelacji Spearmana możemy stwierdzić korelację umiarkowaną i istotną zależność między sprawnością fizyczną, a popularnością badanych uczniów, co za tym idzie uczniowie sprawniejsi byli bardziej akceptowani w klasie i otrzymali większą ilość wyborów pozytywnych.

Poprzez wykonanie testów zawierających postulaty z podaniem uzasadnienia dokonywanych wyborów, możemy wykryć powody jakimi kierowali się badani w swoich wyborach. Poznanie motywacji wyborów, którymi kierowali się uczniowie odgrywa bardzo ważną rolę w pracy wychowawcy klasowego, ponieważ prowadzi to do określenia wzorca ucznia panującego w danej zbiorowości oraz pomaga wyjaśnić interpersonalnych zależności w klasie.

TAB. II. UZASADNIENIE WYBORÓW POZYTYWNYCH W KRYTERIUM „PARTNER W ŁAWCE”

Cecha	Suma cech	Ranga
Miły/a	3	8,5
Koleżeński/ka	5	6
Dobrze się z nim/nią dogaduję	8	3
Jest zabawny/na	12	1
Sympatyczny/na	4	7
Bardzo jego/ją lubię	9	2
Mamy wspólne tematy	3	8,5
Daje ściągać	6	5
Pomocny/na	7	4
Mądry/a	2	10

Według uczniów najbardziej pożądanymi cechami przy wyborze „Partnera w ławce” są: bycie „zabawnym/ą”, „lubianym/ą” oraz „dobrze się z nim/nią dogadywać”.

TAB. III. UZASADNIENIE WYBORÓW NEGATYWNYCH W KRYTERIUM „PARTNER W ŁAWCE”

Cecha	Suma cech	Ranga
„nie lubię go/jej”	2	5,5
„rozgadany/na”	6	2
„nie mamy ze sobą dobrego kontaktu”	5	3
„nie mamy wspólnych tematów”	7	1
„zapatrzone/a w siebie”	4	4
„dziwnie się zachowuje”	2	5,5

Uczniowie przedstawili, iż cechami niepożądanymi przez „Partnera w ławce” w trzeciej klasie badanej grupy są: brak wspólnych tematów do rozmów, „bycie za bardzo rozgadany” oraz zły kontakt ze sobą.

TAB. IV. UZASADNIENIE WYBORÓW POZYTYWNYCH W KRYTERIUM „SAMORZĄD W KLASIE”

Cecha	Suma cech	Ranga
„uczciwy/a”	4	5
„koleżeński/ka”	6	4
„zaradny/a”	9	3
„odpowiedzialny/a”	14	1
„zorganizowany/a”	10	2

Zdaniem uczniów klasy III b Gimnazjum nr 19 w Krakowie według tabeli IV najchętniej widzianymi osobami w samorządzie klasowym, są uczniowie: odpowiedzialni, zorganizowani, zaradni.

TAB. V. UZASADNIENIE WYBORÓW NEGATYWNYCH W KRYTERIUM „SAMORZĄD W KLASIE”

Cecha	Suma cech	Ranga
„nieodpowiedzialny/a”	8	1
„nie chodzi do szkoły, opuszcza lekcje”	6	2,5
„niekompetentny na to stanowisko”	6	2,5
„niezorganizowany”	5	4

Analizując tabelę V wnioskujemy, iż najbardziej niepożądaną osobą w samorządzie jest osoba, która: jest nieodpowiedzialna, nie chodzi do szkoły i jest osobą niekompetentną na to stanowisko.

Wszystkie cechy pozytywne i negatywne są oryginalnymi wypowiedziami uczniów z badanej klasy trzeciej gimnazjum.

DYSKUSJA

Dzisiejszy rozwój szkolnictwa wymusza na nauczycielach silniejszy nacisk na realizację zadań związanych z wychowaniem uczniów. Badając klasę szkolną należy do niej podejść bardzo indywidualnie. Nie ma dwóch takich samych środowisk. Każda klasa jest swojego rodzaju indywidualnością, taką samą jak „padający śnieg”. Niby duża ilość spadających „płatków” z „nieba” jest taka sama, ale gdy dokładniej się przyjrzymy każdy jest inny. Podobne jest z klasą szkolną – nigdy nie zdarzy się taka sama, czy nawet podobna do siebie.

Nie ma ściśle określonych norm oraz szablonów zachowania się uczniów w klasie. Nauczyciel jest w stanie stwierdzić, którzy uczniowie „żyją bezkonfliktowo” z pozostałą częścią klasy. Chętnie pomagają innym, są mili i uczynni. Uczniowie tacy są uważani za osoby popularne w klasie. Nauczyciel jest w stanie również zauważyć uczniów nie mogących nawiązać kontaktu z rówieśnikami. Są to jednostki odrzucone, lekceważone nie darzone zaufaniem, co osłabia w nich wiarę w siebie, poczucie krzywdy, poczucie bezpieczeństwa i wrastanie w coraz szersze kręgi społeczne. Zwykle uczeń odrzucony cierpi na zaburzenia osobowości, wrogo i agresywnie ustosunkowuje się wobec innych oraz ma tendencję do działań społecznych. W każdej klasie znajdują się uczniowie odrzucone przez rówieśników, są to uczniowie żyjący na tzw. marginesie życia społecznego klasy, osamotnieni, niepowiązani silnie więziami z klasą. Uczniowie tacy pilnie potrzebują pomocy ze strony nauczycieli, a przede wszystkim wychowawcy klasowego – dla którego bardzo ważne jest dokładne rozpoznanie w stosunkach interpersonalnych panujących w klasie szkolnej. Nauczyciel-wychowawca musi wiedzieć, iż status odrzuconego przez rówieśników utrzymuje się przez wiele lat i może korelować z porzuceniem szkoły, agresją i przestępczością³.

Podjęte badania w trzeciej klasie krakowskiego gimnazjum miały na celu wykazanie zależności pomiędzy sprawnością fizyczną, a popularnością uczniów w klasie szkolnej. Analizując materiał badawczy potwierdza się, że sprawność motoryczna ma istotny wpływ na popularność ucznia w klasie III b i podnosi tym samym poziom akceptacji uczniów w tej klasie, o czym świadczyć mogą rangi (tabela I) – rangi sprawności fizycznej uczniów były identyczne lub bardzo podobne do rang popularności. Ogólna sprawność fizyczna zarówno dziewcząt, jak i chłopców, była na średnim poziomie, co może oznaczać, iż w okresie pokwitania zaznacza się zmniejszoną sprawność fizyczną i niechęć do zajęć ruchowych. Zadowalający okazał się fakt, iż w dobie komputerów, telefonów komórkowych, uczniowie w badanej klasie cenią potrzebę ruchu i rozumieją aspekt wpływu ćwiczeń fizycznych na organizm człowieka. Jest to przeciwieństwem obecnego stanu szkół, które w ramach oszczędności zaniedbują tak ważną sferę działalności uczniów⁴.

3 Ekiert-Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*. Ruch Pedagogiczny, Warszawa 1982.

4 Skład M., *Sprawność fizyczna, a inne cechy osobowości chłopców*, Wychowanie fizyczne i Higiena Szkolna nr 4, 1962.

Badania wyłoniły ucznia odrzuconego, którym okazał się SŁ. Zgodnie z przyjętą hipotezą, uzyskał on ostatnią rangę popularności i przedostatnią sprawności fizycznej (tabela I). Po przeprowadzonym wywiadzie z wychowawcą klasy - wskazał on przyczynę zachowania tego ucznia – problemy rodzinne (uczeń pochodzi z wielodzietnej rodziny – czworo rodzeństwa, dwa lata temu w wypadku samochodowym zginął jego ojciec, matka jest jedynym żywicielem rodziny). W trudnej sytuacji rodzinnej pomagają dziadkowie. Sytuacja ucznia odrzuconego w klasie wpływa na niego niekorzystnie, wywołuje pozycję niższości, nieprzydatności i braku bezpieczeństwa.

Problemy ucznia nie mogą pozostać same sobie, z myślą, że same się rozwiążą. Uczeń bardzo często opuszcza zajęcia, co potęguje jego problemy z nadrabianiem materiału, niechęcią i lekceważeniem klasy w stosunku do jego osoby. Dla wychowawcy jest to sytuacja alarmowa, do podjęcia działań wychowawczych mających na celu dotarcie do uczniów będących w badanej klasie, aby zmienić pozycję wyżej opisanego ucznia w klasie i powiązać go więziami sympatii i współpracy z kolegami⁵.

7Przedstawione rozważania, wsparte wynikami badań nad klasą III b Gimnazjum nr 19 w Krakowie, pokazują potrzebę wykonywania badań socjometrycznych, by móc określić pozycję każdego ucznia w klasie. Nauczyciele powinni edukować się w zakresie tego rodzaju badań, gdyż przyczynia się to do racjonalnego kierowania grupą i sprzyja prawidłowemu rozwojowi każdego ucznia w klasie. Należy również pamiętać, aby przeprowadzać takie badania regularnie, by sprawdzić efekty wprowadzonych środków poprawy stosunków interpersonalnych w klasie, a także w celu sprawdzenia działalności wychowawczej. Należy do tej współpracy angażować cały zespół nauczycielski oraz współpracować z pedagogiem szkolnym, tak aby dbać o prawidłową strukturę klasy, poszczególnych uczniów, pomagać słabszym i tym, którzy mają problemy z przystosowaniem.

5 Pelcowa M., *Problem korygowania niewłaściwej pozycji dziecka w zespole klasowym* [w:] *Dziecko w zespole*, pod red. A. Lewina, Warszawa 1960

WNIOSKI

1. Sprawność motoryczna w badanej III klasie gimnazjum ma istotny wpływ na popularność ucznia.
2. Stosowanie testów socjometrycznych jest niezbędne dla nauczyciela – wychowawcy klasowego do poznania sytuacji społecznej w klasie.
3. Zaleca się wprowadzenie działań wychowawczych wobec uczniów odrzuconych, mających na celu spowodowanie poprawy wizerunku osób niepopularnych w badanej klasie III gimnazjum, szczególnie wobec ucznia zajmującego ostatnią pozycję socjometryczną.
4. Wprowadzone działania wychowawcze mają na celu podniesienie rangi popularności w stosunku do uczniów odrzuconych oraz zmianę ich wizerunku na lepszy wobec pozostałych uczniów.

BIBLIOGRAFIA:

1. Ekiert-Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Ruch Pedagogiczny, Warszawa 1982.
2. Łobocki M., *Wychowanie w klasie szkolnej*, Warszawa 1974.
3. Pelcowa M., *Problem korygowania niewłaściwej pozycji dziecka w zespole klasowym* [w:] *Dziecko w zespole*, pod red. A.Lewina, Warszawa 1960.
4. Skład M., *Sprawność fizyczna, a inne cechy osobowości chłopców*, Wychowanie fizyczne i Higiena Szkolna nr 4, 1962.
5. Zaborowski Z., *Pozycja społeczna ucznia w klasie*, Kwartalnik Naucz. Opolskie, nr 1-4, 1990.